

MAHREMİYET HAKKINA VE BİREYSEL ÖZGÜRLÜKLERE FELSEFİ YAKLAŞIMLAR

Doç. Dr. Mehmet Yüksel

Gazi Üniversitesi

İletişim Fakültesi

• • •

Özet

Bu çalışmada mahremiyet hakkı ve bireysel özgürlükler üzerinde durulacaktır. Günümüzde mahremiyetin bir hak olarak korunmasına ve bireysel özgürlüklere yönelik talepler giderek artmaktadır. Aynı zamanda mahremiyete yönelik tehditler de yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Oysa bu taleplerin ve tartışmaların konusunu oluşturan olguyu ifade etmek üzere kullanılan mahremiyet kavramının anlamı ve kapsamı üzerinde bir uyuşmanın varlığından söz edilemez. Dolayısıyla mahremiyetin çok anlamlılığı ve belirsizliği, onu tanımlama girişimlerini de zorlaştırmaktadır. Tanımlanması, kapsam, anlam ve sınırlarının belirlenmesi oldukça güç bir kavram olan mahremiyet ve mahremiyet hakkına ilişkin felsefî tartışmalar da büyük farklılıklar ve çeşitlilikler göstermektedir. Bu çalışmada; öncelikle mahremiyet hakkına ve bireysel özgürlüklere ilişkin tartışmalar genel olarak sunulacak, ardından esas olarak liberal, liberteryan ve komünteryan akımların konuya nasıl yaklaştıkları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mahremiyet, mahremiyet hakkı, bireysel özgürlükler, liberteryan yaklaşımlar, komünteryan yaklaşımlar.

Philosophical Approaches Towards the Rights of Privacy and Individual Liberties

Abstract

In this study the right of privacy and individual liberties, which are difficult subjects to work with, will be emphasized. The demands for privacy and individual liberties to be protected as rights are rising increasingly. At the same time, the thread towards privacy has been widely under debate. On the other hand, an agreement on concept of privacy's meaning and enclosure used to convey the fact that constitutes the subject of these demands and debates are not furnished. Thus, privacy's possessing multi-meaning and indefiniteness make the efforts for its definition harder. Being a very hard subject to be defined as definition, enclosure, meaning and extent, 'privacy, the right of privacy, individual liberties' consequently causes different and assorted philosophical debates. In this study, firstly these debates on the right of privacy and individual liberties will be presented generally, and then basically the approaches of liberal, libertarian and communitarian views to this subject will be emphasized.

Keywords: Privacy, right of privacy, individual liberties, libertarianism, communitarianism.

Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar

Giriş

Mahremiyet hakkının ve bireysel özgürlüklerin, insan ve toplum hayatında ne kadar yoğun ve büyük bir yer işgal eder hale geldiğini görmek için Türkiye’de son birkaç aydır yaşanan gelişmelere yüzeysel bir bakış bile yeterli olacaktır. Gün geçmiyor ki, gerek yazılı basında, gerek görsel ve işitsel medyada, gerekse de internet ortamında kişilerin bireysel özgürlüklerine ve kişisel yaşamlarının en mahrem ya da gizli alanlarına yönelik müdahaleler vukubulmasın. Üstelik bu durum, sadece medyadaki haber, açıklama ve yorumlardan da ibaret değildir; devletin istihbarat birimlerinden adli makamlarına kadar uzanan geniş bir alanda hüküm süren veya ağırlığını hissettiren bir gerçeklik halini almış bulunmaktadır.

Hiç kuşkusuz, böylesine bir gelişmede kişiler hakkındaki bilgilere, görüntülere ve kişiler arası iletişim kapsamındaki görüşmelere ulaşabilmeyi oldukça kalaylaştırmış ve hızlandırmış olan teknolojik ilerlemeler önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki, burada önemle üzerinde durulması gereken husus teknoloji değil; söz konusu teknolojilerin sağladığı olanaklardan yararlanmaya çalışan şahısların, kamu görevlilerinin ve kamu kurumlarının insan hak ve özgürlüklerine ilişkin tutumları, bakış açıları, alışkanlıkları ve zihniyet dünyaları olmalıdır.

Ayrıca, mahremiyet hakkı da dahil olmak üzere, insan haklarına ve özgürlüklerine yönelik müdahalelerin hukuka uygun olup olmadığı, hukuk devleti ilkesiyle bağdaşıp bağdaşmadığı, kamu düzeni ve kamu yararı çerçevesinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği de tartışılmalıdır. Bu tartışma yapılırken, mahremiyet hakkına ve bireysel özgürlüklere yönelik saldırıların özellikle insan kişiliğinin maddi ve manevi bakımdan gelişmesine olan etkileri hiçbir şekilde gözden kaçırılmamalıdır. Sosyolojik, psikolojik,

siyasi ve hukuki boyutları bulunan böyle bir meselenin, her şeyden önce felsefi açıdan ve özellikle siyaset felsefesi, ahlak ve hukuk felsefesi açısından ele alınıp derinlemesine incelenip tartışılması gerekmektedir. Böyle bir tartışma yapılmaksızın neyin iyi, doğru ve haklı; neyin kötü, yanlış ve haksız olduğu konusunda, belli ölçülerde de olsa, ortak bir fikre veya anlayışa varmak mümkün olamayacaktır. Yine, bu şekilde bir yaklaşım sergilenmeden uygun politikalar belirlenemeyeceği gibi, işlevsel hukuki düzenlemeler de yapılamayacaktır.

Bu çalışma, yukarıda zikredilen tartışmalara zemin oluşturacak bilgi birikimine, bir nebze de olsa, katkıda bulunmak amacıyla tasarlanmıştır. Günümüzde Mahremiyet hakkına ve bireysel özgürlüklere ilişkin felsefi bakışlar, büyük farklılıklar ve çeşitlilikler göstermektedir. Bunlar arasında özellikle liberal, liberteryan ve komünteryan akımların mahremiyet hakkına ve bireysel özgürlüklere yönelik yaklaşımları üzerinde durulacaktır.

Mahremiyet Kavramını Tanımlama Çabaları

Mahremiyet hakkına ilişkin bir çalışma yapmak, beraberinde birçok güçlüğü de getirmektedir. Günümüzde bir yandan, mahremiyetin bir hak olarak korunmasına yönelik talepler giderek artarken ve mahremiyete yönelik tehditler yoğun bir şekilde tartışılırken; diğer yandan, bu taleplerin ve tartışmaların konusunu oluşturan olguyu ifade etmek üzere kullanılan mahremiyet kavramının anlamı ve kapsamı üzerinde bir uyuşmanın varlığından söz etmek güçtür. Mahremiyetin çok anlamlılığı ve belirsizliği, onu tanımlama girişimlerini de zorlaştırmaktadır.

Gavison (1980: 422-423)'a göre mahremiyet kavramının işlevsel ya da kullanışlı bir kavram niteliğine kavuşması, bu kavramın bir yandan ayrılıkları ya da farklılıkları ifade eden, diğer taraftan tutarlı, bütünleşik ve ayırıcı niteliğe sahip bir durumu temsil eden bir kavram haline getirilmesini gerektirmektedir. Buna göre mahremiyet, üç farklı bağlamda bir tutarlılığa sahip olmalıdır: a) Yansız bir mahremiyet kavramına sahip olmak, bireysel ve toplumsal hayatta ortaya çıkabilecek mahremiyet kaybını tanımlayabilmek açısından gereklidir. Ayrıca bu, mahremiyete ilişkin iddiaların ve tartışmaların anlaşılabilmesi bakımından da önemlidir. b) Mahremiyet, bir değer olarak tutarlı ya da insicamlı bir bütünlük arz etmelidir. Bundan hareketle mahremiyet konusunda neyin arzulanıp arzulanmadığı, nasıl bir hukuki düzenlemenin uygun olup olmadığı konusunda bir kanaate varılabilmelidir. c) Mahremiyet, ancak hukukî bağlamda kullanışlı bir kavram niteliğine kavuşturulduğu takdirde, hukukî koruma gerektiren olayların veya durumların tespiti mümkün olabilir. Çünkü hukuk, her olay ya da durum karşısında, onun kişi ve toplum hayatı bakımından

taşıdığı değeri veya önemi dikkate almaksızın, onu koruma altına almak üzere harekete geçmez. Başka bir deyişle, hukuken korunması gereken değerlerin menfaatinin ne olduğu konusunda nispeten bir uyuşma bulunmalıdır. Kısacası mahremiyet, hem bir değer olarak tutarlı ve yansız olmalı, hem de hukukî bir kavram olarak kullanışlı olmalı ve bu çerçevede, hem mahremiyet kayıplarını, hem mahremiyete yönelik saldırıları, hem de fiili mahremiyet ihlallerini ifade ya da temsil edecek bir kapsama kavuşmalıdır.

Mahremiyet, bizim başkaları tarafından ne ölçüde tanınıp bilindiğimiz, başkalarının fiziksel olarak bize ne ölçüde ulaşabilir oldukları, bizim başkalarının ilgi ve dikkatinin ne ölçüde nesnesi olduğumuz hususlarıyla yakından ilişkili bir kavramdır. Mahremiyet teorisini, insanların başkalarının erişebilirliğinden geçici olarak azade kalarak kendilerini korumaları esasına dayalı olarak geliştiren Westin (1970) için mahremiyet hakkı, bireylerin, grupların veya kurumların, diğerleriyle iletişime girdiklerinde kendileri hakkındaki bilgiyi ne zaman, nasıl, ne ölçüde vereceklerini belirleme yetkisini ifade eder. Sosyal hayata bireysel katılım açısından bakıldığında mahremiyet, bir kimsenin fiziksel veya psikolojik araçlar yoluyla genel toplum yaşamından gönüllü ve geçici olarak çekilmesini anlatır. Bu, yalnızlığa çekilme şeklinde olabileceği gibi, küçük grup dayanışmasını yaşama veya geniş gruplar içinde anonim bir halde kalma şeklinde de ortaya çıkabilir. Gifford (1997:173-75)'a göre, mahremiyetin en iyi tanımlarından birisi Irwin Altman tarafından yapılmıştır. Altman için mahremiyet, bir kimsenin kendisine veya grubuna ulaşma çabası üzerindeki seçici kontrolüdür. Mahremiyetin ayırt edici niteliğini ortaya koyan bu tanım, kişinin kendisi hakkındaki bilgi ve sosyal etkileşimi üzerindeki hâkimiyetine ilişkin ikiz temayı kapsamaktadır. Üstelik söz konusu tanım, mahremiyetin diğer boyutlarını da dışlamayıp kişilerin, hem yalnız başına kalma hem de başkalarıyla birlikte bulunma isteğini dikkate almaktadır. Genel ya da yaygın kanaatin aksine denebilir ki, tek tek bireyler, yalnızca mahremiyet peşinde koşmazlar, aynı zamanda başkalarıyla ilişkiler kurmaya çalışabilirler ve sosyal etkileşim sürecinde kendileri hakkındaki bilgileri isteyerek başkalarıyla paylaşabilirler. Başka deyişle bireyler, sadece ötekilerini dışlayıp yalnız kalmak istemezler, aynı zamanda onlarla birlikte olmak da isterler. Bu niteliği ile mahremiyet, yalnız başına kalma ile başkalarıyla birlikte olma arzuları arasındaki diyalektik bir karşılıklı oyun alanı olarak tanımlanabilir.

Mahremiyet hakkı, sadece bir kimsenin özel ve aile hayatının saygı görmesini kapsamadığı gibi, yalnızca kişisel bilgi üzerinde denetim ya da egemenlik hakkı anlamına da gelmez. Özel hayat, bir kimsenin fiziki ve ahlâki bütünlüğü üzerindeki mahremiyet iddiaları ve ilgileri kadar, onun kişiliğini geliştirme özgürlüğünü, başkalarıyla kişisel ilişkiler kurma hakkını ve

profesyonel iş yaşamına ilişkin etkinliklerini muhafaza etme yetkisini de içerir. Mahremiyet hakkı, hem bir şey yapma veya etme anlamında pozitif yükümlülükleri, hem de bir şeyi yapmaktan veya etmekten kaçınma anlamında negatif yükümlülükleri kapsar. Bu bağlamda mahremiyet, sadece diğerlerinin müdahalesinden muaf olma hakkını değil; aynı zamanda, bazı şartların varlığı halinde bir kimsenin özel hayatını yaşamasına yardım etme yükümlülüğünü de içerir (Laurie, 2002: 249).

Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Bakışlar

Liberaler, mahremiyete ilişkin iddialarını; özgürlük, otonomi, kişilik, insan ilişkileri ve özgür toplum gibi kavramlara dayandırır. Bunlardan Warren ve Brandeis (1970), mahremiyet hakkındaki incelemelere yeni bir bakış getiren “The Right to Privacy” (Mahremiyet Hakkı) başlığını taşıyan ve 1890’da “Harvard Law Review”da yayımlanan makalelerinde, ilk kez John Locke tarafından üç temel hakkı ifade etmek üzere dile getirilen “hayat, özgürlük ve mülkiyet” kavramlarının başlangıçtaki anlamlarını giderek kaybettiğini belirterek bunlardan yaşama hakkının, artık kişinin sadece kendi hayatı ve vücut bütünlüğü üzerinde hak sahibi olması anlamına gelmeyip aynı zamanda yalnız başına kalma, özel yaşam alanına sahip olma hakkı anlamına da geldiğini belirtmektedirler. Aynı şekilde hukukî bir kavram olarak mülkiyetin de sadece maddî mallar üzerinde değil, maddî bir varlığı bulunmayan soyut değerler üzerindeki sahiplik ilişkilerini de içerdiğini ifade etmektedirler. Warren ve Brandeis’a göre, mahremiyete yönelik saldırılar, hem “yalnız başına olma veya yalnız bırakılma hakkı”nı (the right to be left alone) hem de her bireyin dokunulmaz bir kişiliğe sahip olma hakkını ihlâl eder. “Dokunulmaz kişilik” ilkesi, bireyin kişiliğinin bağımsızlığına, kutsallığına ve bütünlüğüne gönderme yapar. Bu, insanı özünde biricik olarak kabul etme ve kendi kendini belirleyen bir oluşum olarak görme anlamına gelir. Bu bağlamda mahremiyete yönelik saldırılar, insanların dilediğini yapma özgürlüğüne yönelik müdahaleler olarak değerlendirilir (Manning, 1997: 818).

Mill (2000)’e göre mahremiyete yönelik ihlaller, bireysel yaşantıyı ve bireyselliği zayıflatarak toplumu ortalama kimselerden oluşan bir bütün haline getirir. Sürekli olarak başkaları arasında yaşayan, hayatının her anını diğerleriyle paylaşmaya zorlanan insan, kendi bireyselliğinden, onurundan ve saygınlığından yoksun kalmış olur. Her ihtiyacı, arzusu, zevki ve düşüncesi, kamusal bir soruşturmaya veya denetime konu olan şahıs, bireyselliğini yitirerek ortalama bir varlığa dönüşür. Oysa kolektif düşüncenin, bireyin bağımsızlığına müdahalesinin bir sınırı olmalıdır. Bu sınırı bulmak ve onu

saldırılarına karşı korumak, toplumsal yaşamın iyi bir şekilde sürdürülebilmesi bakımından vazgeçilmez öneme sahiptir.

Modern kapitalizm koşullarında fordist üretim tarzından post-fordist esnek üretim tarzına geçişin, görünürde bir özgürleşme sağlasa da, aslında mevcut denetim ve gözetimi daha da artırıp yoğunlaştırmakta olduğunu ileri süren Sennett, yapılan çok sayıda araştırmanın bir büro bünyesinde çalışmayanlar üzerindeki gözetimin işyeri ortamında bir arada bulunanlardan daha yoğun olduğunu göstermekte olduğunu belirtir. Başka bir deyişle, bugün işyerindeki hayat veya bireyin yaşadığı zaman, eskinin demir kafesinden bir ölçüde kurtulmuş olsa da, esas olarak yukarıdan aşağıya işleyen yeni bir denetim ve gözetimin konusu haline gelmektedir (2002: 61).

Modern kapitalizmin başarısızlığa mahkûm ettiği insanların sayısının giderek artmasının, daha geniş bir cemaat duygusunu ve daha güçlü bir karakter hissini gerekli kıldığını ileri süren Sennett (2002: 142-45)'e göre, modern kapitalizm koşullarında esnek üretim tarzının belirsizlikleri, köklü bir güven ve bağlılık duygusunun yokluğu, kişinin kendi dışında bir şey yapamaması ve işi aracılığı ile hayatını çizememesi gibi hususlar, insanları bağlılık, güven ve derinliği başka yerlerde aramaya itmektedir. İnsanlar arasındaki sosyal bağların esas olarak karşılıklı bağımlılık hissinden doğduğunu ifade eden Sennett, gelişmekte olan yeni düzenin değerleri çerçevesinde, bağımlı olmanın artık utanç verici bir durum olarak görülmeye başladığını, bunun ise karşılıklı güvensizliği artırarak sosyal bağlılıkları aşındırdığını vurgular. Böyle bir durum sonuçta, bir yandan cemaat özleminin giderek yükselmesine katkıda bulunurken diğer yandan içe kapanma veya eve çekilme duygusunun yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Robert Nisbet'e göre insanlar, modern dünyanın geçmişi duygusundan yoksun, mekanikleştirici ve yabancılaştırıcı yapısı içinde giderek marjinal, köksüz ve yalnız hale geliyorlar. Devlet gücünün giderek merkezileştiği, bireyselliği besleyip geliştiren sosyal kurumların ve ilişkilerin zayıfladığı koşullardaki insan, güvensiz, yabancılaşmış ve moral çöküntü içindedir. Bu nedenledir ki, yirminci yüzyıl insanı kendisini yabancılaşmadan, hayal kırıklığından ve güvensizlikten kurtararak ihtiyaç duyduğu korunma, aidiyet ve bağlılığı kendisine verecek cemaat arayışı içindedir (Güngörmez, 2003: 150-55).

Sonuç olarak denebilir ki, modern toplum koşullarında yaşanan bu gelişmelerle birlikte; artan sosyal hareketliliğe bağlı olarak şekillenen akışkan kimlik, toplumsal ilişkilerdeki ve bağlılıklardaki yüzeysellik gibi gelişmeler, insanları mahremiyet, özgürlük, güven ve istikrar arayışına itmektedir. Bütün bunlar ise, mahremiyet olgusunu farklı felsefi akımlar bağlamında daha yoğun tartışmayı zorunlu kılmaktadır.

Liberal ve Liberteryan Yaklaşımlar

Liberal gelenekte, John Locke'dan beri, bireylerin eşit varlıklar olarak tanınmaları ve hakların taşıyıcısı varlıklar olarak görülmeleri söz konusudur (Johnston, 1994: 40). Bird (1999)'e göre liberalizm, bireycilik anlayışı çerçevesinde birbirleriyle bağlantılı ve uyumlu ahlâki ilkelerin bir bütünü olarak değil, birbiriyle çelişen veya uyumlu olmayan ilkelerin ve ideallerin birlikteliği olarak anlaşılmalıdır. Liberal düşüncenin, birbiriyle bağdaşmayan birçok öğeyi bünyesinde bir arada bulundurma özelliğini, liberal gelenek içinde yer alan düşünürlerin, aralarındaki görüş ve yaklaşım farklarından dolayı, değişik adlarla etiketlenmelerinden de görmek mümkündür. Bu çerçevede klasik liberal teori yanında, modern liberalizm, neo-liberalizm, liberteryanizm, komünteryan liberalizm gibi akımlardan söz edilmektedir.

Farklı akımların varlığı, liberal geleneğin, çoğu zaman zannedilen aksine, çatışmasız ve çelişkisiz bir bütünlüğü olmadığını gösterir. Söz konusu yaklaşımlardan bazıları, bireysel özgürlüklerle birlikte eşitlik fikrini ve refah devletini savunma noktasına gelebilirken, kimisi de anarşist bir çizgide durarak ancak minimal bir devletin kabul edilebileceğini ileri sürebilmektedir. Bununla birlikte bütün liberaller, özgürlük ilkesinin diğer tüm değerler karşısında kesin bir üstünlüğe sahip olduğunu kabul ederler. Özgürlükten ise, bireylere özerk ve özgür alan sağlayan ya da devletin müdahalesine tamamen kapalı olduğu düşünülen “negatif özgürlükleri” veya “negatif statü hakları”nı anlarlar. Bu nokta üzerindeki uyuşmaya rağmen, bunun nasıl yorumlanması gerektiği, pratikte nasıl uygulanacağı, ne kadar katı veya sert bir tarzda anlaşılacağı hususlarında birbirlerinden ayrılırlar. Kısacası, yekpare bir liberal yaklaşımdan söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Liberal görüşlerin anarşist veya liberteryan olarak adlandırılabilir formunda, toplumsal hayatın akışında devlete çok küçük bir rol tanınır veya hiç rol verilmez. Bu yaklaşımda, kamu müdahalesinden tümüyle bağışık bir “özel hayat alanı” veya “mahrem alan” kavramlaştırmasına yönelik bir ilgi söz konusudur. Buna göre özel alan, liberal bir düzen içinde yaşayan bireylerin istedikleri gibi düşünmekte ve davranmakta serbest oldukları bir alandır.

Temel hak ve özgürlüklere büyük önem atfeden liberaller, bunlar arasındaki en önemli hakkın ise, “kendi kendine sahip olma hakkı” olduğunu düşünürler. Bu, bireylerin kendi bedenlerinin, yaşamlarının, kişisel değer ve kaynaklarının münhasıran sahipleri olarak görülmeleri ve bunları diledikleri gibi biçimlendirmeleri anlamına gelir. Bu bağlamda kendi bedenine sahip olma düşüncesi, liberaller tarafından bütün temel hak formlarının esaslı bir simgesi olarak değerlendirilir (Bird, 1999: 32-4). Liberteryanlar'a göre kendi kendine sahip olma hakkı (self-ownership), birey olarak hem sahip olunan değerlerin

nasıl sunulacağı ve kullanılacağı hakkında karar verme hakkına, hem de başkalarını bu konuda karar vermekten alıkoyma hakkına sahip olma anlamına gelir (Bird, 99: 142). Buradan “bireysel dokunulmazlık” ile “kendi kendinin sahibi olma” iddialarına dayalı bir “dokunulamaz özel alan” kavramlaştırılmasına gidilir. Bu çerçevede liberaller, genel olarak, bireysel hak, özel mülkiyet hakkı ve serbest piyasa gibi hususlar ile bireylerin özel ilgileri karşısında kesin bir tarafsızlık ve bireysel seçimlere saygı gibi değerleri vurgularlar. Başka deyişle, bireysel özgürlüklere, mahremiyet ve özgür tercih hakkına sahip olma, liberaller açısından vazgeçilemez değerler olarak görülür. Diğer liberallere göre Liberteryanlar, bireylerin başkalarının zorlamasından, özellikle de hükümetlerin zorlamasından serbest kalabilme özgürlüğü üzerinde odaklanırlar. Böylece özel tekeller, monopoller, sendikalar, siyasal partiler, meslek kuruluşları gibi günümüzün devasa ölçekteki oluşumlarından kaynaklanabilecek müdahaleleri görmezlikten gelen liberteryanlar, esas olarak hükümetlerden kaynaklanan hak ve özgürlük ihlallerine karşıtlık konusunda birleşirler.

Her bireyin biricik olduğunu ve yeri doldurulamaz bir değere sahip olduğunu ileri süren liberal düşünceye göre, bireyin dokunulamaz veya ihlâl edilemez bir değere sahip olduğu kabul edilmeli, onun özel hayat alanına veya özel etkinlik alanına saygı gösterilmelidir (Bird, 1999). Birey, kolektif yapılar veya toplumsal bütünler karşısında öncelikli bir yere ve öneme sahiptir. Devlet, bu gerçeği dikkate almak zorundadır. Bireyler, başkaca amaçlara ulaşmak için araç olarak kullanılamazlar. Dokunulamaz değere sahip varlıklar olarak her birey, üstün bir ahlâki statü işgal eder. Bundan dolayıdır ki, kendi istek ve iradeleri dışında kullanılamazlar veya istismar edilemezler.

Robert Nozick ve Friedrich Hayek gibi düşünürleri “liberteryan liberaller”, John Rawls’ı ise “egaliteryan liberal” olarak adlandıran Sandel (1993: 1765-69)’e göre liberteryan liberaller, hükümetlerin, kişilerin medeni ve siyasi haklara, pazar ekonomisi koşullarında yaratılan emek ürünleri üzerinde haklara sahip oldukları gerçeğine saygılı olması gereğini önemserler, ayrıca vergiler yoluyla zenginlerden fakirlere kaynak aktarma politikalarının da temel hakları ihlâl ettiğini savunurlar. Egaliteryan liberaller ise, liberteryan liberallerin bu şekildeki görüşlerine karşı çıkarlar. Onlara göre, temel sosyal ve ekonomik ihtiyaçlar karşılanmaksızın medeni haklar, siyasi hak ve özgürlükler kullanılamaz. Bundan dolayı da hükümet, her bireye eğitim, gelir, konut, sağlık ve benzeri hizmetleri asgari düzeyde sağlamalı ve bunu bir hak olarak görmelidir.

Liberal teori, toplumu, karşılıklı olarak birbirlerini özgür ve eşit varlıklar olarak kabul eden bireyler arasındaki bir evrensel işbirliği ya da birliktelik sistemi olarak ele alır. Rawls’a göre bu bireyler, iki temel ahlaki güç olarak “adalet” duygusuna ve “iyi” kavramına sahip olma kapasitesine ulaştıkları

takdirde özgür ve eşit vatandaşlar statüsüne kavuşurlar (Schilcher, 1999: 430). Manning'e göre Rawls'ın ünlü "A Theory of Justice" isimli eserinde, açık bir şekilde mahremiyetten söz edilmemiş olsa bile, genel bazı çıkarımlar yapılabilir. Buna göre, rasyonel bireylerin birbirlerinden oldukça farklı hayat planları varolabilir. Bu tür planlar, bazı doğruluk veya haklılık standartlarına uyduğu ölçüde, bunları belirli bir şekilde herhangi bir sıralamaya ya da derecelendirmeye tabi tutmanın bir yolu da yoktur. Çünkü normal veya olağan bir toplum, bireylerin böylesi farklı yaşam planlarını sürdürmelerini kabul eder ve bunları gerçekleştirmelerine imkan tanımak ister. Böyle bir toplum, esnek veya gevşek bir "iyi" teorisi benimsemiş olmalı, bireyler için neyin "iyi" olduğuna ilişkin minimal düzeyde bir standart bulunmalı, bireylere ise bizzat kendi iyilerini tanımlamak üzere maksimal düzeyde fırsatlar tanınmalıdır. Kendine saygıya veya bir kimsenin bizzat kendisine biçtiği değer anlamına kesin inanç, belki de en önemli birincil "iyi" ya da "doğru"dur (1997: 817-18). Bu bağlamda mahremiyete yönelik ihlaller, bir kimsenin kendi iyilerini ya da doğrularını sürdürmesine müdahale anlamına gelir. Sonuç olarak mahremiyete yönelik ihlaller, kişinin kendisine saygısını veya kendisine biçtiği değeri zayıflatır.

Liberteryan düşünürlerden Robert Nozick, "Anarşi, Devlet ve Utopya" adlı eserinde çok güçlü bir özgürlük savunusunda bulunur. Nozick'e göre, bir tarafta bireylerin hakları diğer tarafta ise, hiç kimsenin veya grubun bireylere yapamayacakları şeyler vardır. Bireyin hakları, siyasi yapıların meşruiyetinin temelidir. Başka deyişle, bu hakları ihlal etmeyen yapılar meşru olarak kabul edilir. Bireyler, yaşamlarına karışılmama hakkına sahiptirler. Meşru sayılabilecek siyasi yapılar ise, bireylerin zarar görmemesini sağlamakla yükümlüdürler. Asıl olan, birey ve haklarıdır. Birey dışındaki bir sosyal bütünün gerçekliğinden ve haklarından söz etmenin hiç bir anlamı yoktur. Bu insanlardan birini başkalarının menfaati için kullanmak, onun ayrı bir varlık olduğu ve kendine ait bir yaşamı bulunduğu gerçeğine saygı göstermemek, onu kullanarak diğerlerine menfaat sağlamak anlamına gelir. Oysa hiç kimsenin, onu bu konuda zorlamaya hakkı yoktur; özellikle de bireyden sadakatini talep eden ve bundan dolayı da vatandaşları arasında ciddi bir tarafsızlık örneği sergilemek zorunda olan devlet ya da hükümetin buna hakkı yoktur. Çünkü, farklı yaşamları olan farklı bireyler vardır. Bazı insanların başkaları için feda edilmesini mazur gösterebilecek bir sebep de yoktur (2000: 66-7).

Nozick'in özgürlük görüşünün Kantçı çizgiler taşıdığını ileri süren Manning (1997: 818), bu görüşteki ahlâkî ilginin odak noktası, "kendi farklı yaşamını yöneten veya kendi yaşamına yön veren birey kavramı"dır der. Buna göre, özgürlüğe yönelik ihlaller, farklı veya ayrı bir yaşam sürdürme hakkına müdahale teşkil eder. Mahremiyet hakkını açık bir şekilde tartışmamış olan

Nozick'in bu konudaki görüşü, "özgürlük hakkı" konusundaki düşüncesinden çıkarılabilir. Nozick, mahremiyeti özgürlük hakkının bir uzantısı olarak düşünür. Mahremiyete yönelik ihlaller, kişilerin ayrı bir yaşam tarzı oluşturma yeteneğini zayıflattığı takdirde, bu hiçbir şekilde adil görülemez. Özellikle de hükümetin bireyler üzerinde herhangi bir sınırlama empoze edemeyeceğini belirten Nozick, bireylerin katıldıkları veya mensubu buldukları özel grup ya da organizasyonlardan kaynaklanan sınırlamaların haklı görülebileceğini düşünür.

Johnston'a (1994: 42-53) göre, Nozick'in teorisi bir doğal haklar teorisidir. Bu teori, bireysel hakların, insan olarak bireylerin kendi doğalarından kaynaklanan, kendi kendisinin sahibi olma hakkından kaynaklandığını varsayar. Buna göre bireylerin hakları, doğal haklar olup herhangi bir anlaşmadan çıkmış değildir. Bireyler, bu haklardan sadece kendi rızalarıyla vazgeçerek yoksun kalabilirler. Ayrıca bireyler, haklarını başkalarına devretme hakkına da sahiptirler. Yeter ki, bunu yaparken başkalarının haklarını ihlal etmemiş olsunlar. Bireylerin haklarını devretme hakkı, onların bizzat kendilerine zarar vermelerini önleme amacıyla da sınırlandırılmaz. Bu vazgeçme, kendi kendilerini köleleştirme şeklinde olsa bile. Bireylerin haklarını devretmelerini önleyebilecek yegane amaç, onları başkalarının haklarını ihlal etmekten alıkoymak olabilir.

Birey ve bireyin haklarını siyaset felsefesinin odağı haline getiren Robert Nozick, devletin toplumun sosyal ve ekonomik yaşamına müdahalesine şiddetle karşı çıkarak, devletin birey hakları konusunda müdahaleci pozitif bir tutum değil; tam aksine mahremiyet hakkının da dahil olduğu bireysel haklara müdahale etmekten kaçınan negatif bir tavır alması gerektiğini savunur ve böylece bireyi devlete ve topluma karşı korumaya çalışarak ona dokunulmaz, özerk ve özgür bir hayat alanı sağlamaya çalışır (Yüksel, 2003: 206).

J.S. Mill'i klasik liberal, J. Rawls'ı egaliteryan liberal, R. Nozick'i liberteryan liberal olarak sınıflandıran McCann, Sandel'den farklı olarak, F. Hayek'i kömünteryan liberal olarak tanımlar; Hayek'in, toplumsal ortamından soyutlamadan bireye yaklaştığını, sosyal yapının bireyin davranışları üzerindeki etkisini dikkate aldığını ve kömünteryanların temel aldıkları birçok öğeyi analizine açık bir şekilde kattığını belirterek O'nun sadece bir liberal veya liberteryan bir liberal olarak değil, olsa olsa bir kömünteryan liberal olarak nitelendirebileceğini söyler. Hayek'e göre, Hayatımızı düzenlerken veya faaliyetlerimizi sürdürürken mümkün olduğu kadar toplumun kendiliğinden gelişimine ve güçlerine dayanmak veya olabilecek en küçük ölçüde zorlamaya başvurmak, liberalizmin temel ilkesidir. Hayek'in kendiliğindenlik ile zorlama (spontaneity and coercion) arasında yaptığı bu ayrımı değerlendirmek için O'nun "rules" and "orders" arasında yaptığı ayrımı bakmak önemlidir. "Rules",

bireysel davranışa rehberlik eden, herhangi bir özel amaç veya hedefi olmayan soyut prensiplerdir. “Orders” ise, önceden belirlenen bir hedef ya da amaç doğrultusunda davranışı yönlendirmek veya zorlamak üzere tasarlanmış bulunan yönergelerdir. Rules ya da prensipler, sorumluluk alanını muhafaza ederek, böyle bir eylemin sahip olması gereken belli nitelikleri tanımlayarak bireysel eylemi çerçeveler. Orders ya da yönergeler ise, belli bir sonucu yaratmak yönündeki çaba veya zorlamayı ifade eder. Rules ya da kurallar veya ilkeler, aslında bütüne özgü ortak değerler olup bireylerin özgül amaçlarından ayrıdırlar. İnsan, içsel ya da özsel olarak toplumun belirlediği sınırlar dahilinde eyleyen bir sosyal varlıktır. Bu, bireylerin hem ortak değer temelindeki kurallara göre davranmalarını, hem de tek tek bireyler olarak serbest seçimde bulunmalarını sağlar. Hayek, özgürlük ideali ile bireysel sorumluluk arasında bir yerde durur. Ödev, sorumluluk ve kural yönelimli olma gibi kavramlar, Hayek’in sosyal felsefesini tanımlar. Bunlar, iyi bir topluma zemin oluşturur. Hayek’in teorisi, insanın bütün doğasının ve karakterinin onun sosyal varoluşundan hareketle anlaşılabilirliğini, yani insanın sosyal şekilde inşa edilen bir varlık olarak kavranabileceğini ileri süren bir düşünceye dayalıdır. Hayek, liberteryan bir liberal olmadığı gibi, toplumu salt bireysel oluşum temelinde kavrayan egoistic, atomistic, laissez-faire yaklaşımda olan bir liberal de değildir (2002: 11-2).

Hayek’e göre bireyci felsefe, çoğu zaman iddia edildiği üzere, insanın egoist olduğu veya olması gerektiği düşüncesinden hareket etmez. Bu felsefenin temel ilkesine göre, tahayyül gücümüzün sınırları, toplumun bütün ihtiyaçlarının ancak kısmî bir parçasını değerler ölçeğimize dahil etmemize imkan tanıyabilir. Bundan dolayı da belli sınırlar içinde, bireyi başkalarının değer ölçülerine göre hareket etmekte serbest bırakmalı, bu alan içinde bireyin kendi amaçları egemen olmalı, başkalarının zorbalığından ya da zorlamasından muaf kalmalıdır. Bireyi kendi kararlarının nihai yargıcı olarak kabul etmek bireyciliğin özüdür. Bu inanış, birtakım toplumsal amaçların bulunduğu, yani bireysel amaçlar arasında bir uyuşmanın mevcut olduğu veya müşterek amaçlara ulaşmak için insanların birleşmesi gerektiği fikrine de engel değildir (1999: 82-84).

Komünteryan liberaller, kendilerini liberteryan liberallere göre farklı bir yerde konumlandırarak bazı komünteryan düşünürlerce üstü örtük olarak ima edilen sınırlı bir kapalı toplum ile liberallerin açık toplumu arasında üçüncü bir yol teklif ederler. Böylece, bireysel tercihlere ve otonomiye vurgu yapan liberal ilgi ile topluma karşı sorumluluklara ve ödevlere vurgu yapan komünteryan eğilim arasında denge kurmaya çalışırlar (Arthur, 1999: 18).

Liberal yaklaşımın temel önem atfettiği değer, özerk ve özgür birey kavramıdır. Buna göre, bireyin maddi ve manevi yönden kişiliğini geliştirme ve

gerçekleştirme çabasına devlet veya diğer toplumsal bütünler tarafından katı sınırlar çizilmesi, bireylerin özgürlüğünü, bağımsızlığını ve kimliğini yok etmek anlamına gelir. Zorbalıkla hükmetmek isteyen otoriteye ve azınlığı çoğunluğa tâbi kılma hakkını talep eden yığınlara karşı bireyin özgürlüğünü ve mahremiyetini savunan liberal düşünür Benjamin Constant'a göre, sosyal düzeni bozmayan, kişisel düşünce ve kanıların ifade edilmesiyle başkalarına zarar vermeyen her şey, bireysel alana ait olup toplumun gücüne bağımlı kılınmaz (Lukes, 1995: 72). Constant, siyaset üzerine kaleme aldığı ve 1814 yılında yayımlanan ünlü eseri "De l'esprit de Conguete et de l'usurpation" da modern bir toplumun üyelerinin "özel varoluş"u ile "kamusal varoluş"u arasında keskin bir ayırım yapar. Bu ayırım çerçevesinde "özel varoluş", aileye, yakın dost çevresine, bireysel üretim ve tüketim alanına, bireysel inançlar ve tercihler dünyasına gönderme yaparken; "kamusal varoluş, siyasal hayat dünyasındaki etkinlikleri temsilen kullanılır. Constant'a göre, çeşitli tarihsel, ekonomik ve toplumsal nedenlerden dolayı "özel alan" modern dünya da canlı zevklerin kaynağı, derin ve önemli insani değerlerin kaynağı haline gelmiştir. Bundan dolayı da modern topluluklar için özel hayattaki yararların kamusal hayattaki yararlarla göre önceliği vardır. Buna göre devlet, sadece güvenliği sağlamakla uğraşmalı, bunun dışında uyruklarının özel hayatlarını diledikleri biçimde yaşamalarına izin vermelidir (Geuss, 2007: 23-5).

Mill, insan özgürlüğünün bu bireysel ya da "özel alanı"nın üç öğeden oluştuğunu belirtir: Bu alana birinci olarak, insan bilincinin iç alanı girer. En geniş anlamda vicdan özgürlüğü, bütün dünyevi, zihinsel, bilimsel, ahlâki ve dinsel konular bakımından mutlak düşünce ve duygu özgürlüğü burada yer alır. İkinci olarak, beğenilerde ve uğraşılarda özgürlük gelir. Bu, başkalarına zarar vermediği sürece, kişilerin tercihlerine göre davranma özgürlüğünü ifade eder. Üçüncü öğe, insanların başkalarına zararı olmayan herhangi bir amaç için bir araya gelme özgürlüğüdür (2000: 24). Toplum tarafından birey üzerinde meşru şekilde kullanılabilir iktidarın niteliği ve sınırları üzerinde durarak "kişi özgürlüğü" sorununu ele alıp tartışan Mill, devletten ve toplumsal bütünlerden kaynaklanabilecek kolektif düşüncenin bireyin bağımsızlığına yönelik bir sınırı bulunmalı ve bu sınırı getirecek ilke; İnsanların gerek bireyler olarak gerekse toplu olarak, aralarından herhangi birinin hareket serbestliğine müdahale etmelerine olanak tanıyan biricik amaç "öz varlığı koruma"nın gerekliliği olmalıdır. Uygur toplumun, herhangi bir üyesi üzerinde, onun arzusuna rağmen, zorlama ve denetimi haklı olarak kullanabilmesinin tek gerekçesi, başkalarına gelecek zararı önlemek olabilir. Herhangi bir bireyin yapmış olduğu davranışlardan dolayı topluma karşı sorumlu olabileceği bölüm, söz konusu davranışların başkalarını ilgilendiren kısmıdır. Bireyin, davranışlarının yalnızca kendisini ilgilendiren bölümü bakımından bağımsızlığı mutlak bir haktır (2000:

11-12). Özetle, liberalizme göre bireylerin tercih hakkının kısıtlanması, kendi hayatları üzerinde egemen bir varlık olarak otonom ve özgür bir şekilde karar verme hakkının sınırlandırılması anlamına gelir.

Kapitalist toplumun özgür bir toplum olduğunu ve bunun temelinde ise bireysel hakların bulunduğunu savunan liberteryan düşünür Ayn Rand (1999a; 1999b)'a göre, toplum veya grup diye bir varlık yoktur. Çünkü toplum ya da grup denen toplumsal bütünler, gerçek varlık olan tek tek insanlardan oluşur. Bundan dolayı da çiftçiler, işçiler, işverenler, gençler ve yaşlılar gibi kümelerin haklarından söz edilemez. Bireylerin hakları dışında bir “ekonomik hak”, “kolektif hak” ve “kamu çıkarı hakkı” yoktur. Bireyi, teorilerinin odağına yerleştirerek “ortak iyi” ve “kamu yararı” gibi kavramlara karşı çıkan liberteryanlara göre, “iyi” ancak bireyler için söz konusu olup soyut bir kavram olarak toplumun ortak iyiliğinden veya kamu yararından söz edilemez. Bundan dolayıdır ki, devletin ve diğer toplumsal bütünlerin bireylerin özgürlüklerine ve mahrem alanına müdahalesi önlenmelidir. Çünkü bireyler, ne devletin ne diğer toplumsal grupların ne de başka kimselerin müdahale edemeyecekleri bireysel özgürlüklere ve bir “özel alan”a sahiptirler (Yüksel, 2003: 205).

Komünteryan Yaklaşımlar

Liberal teoriye göre, başkalarını rahatsız etmemek veya onlara zarar vermemek kaydıyla istediğimiz her şeyi yapabiliriz. Çünkü, bunu yapma hakkına bireyler olarak sahibiz. Komünteryanlar, hakları temel alan bu düşünce tarzına karşı çıkararak ne insan varlığının ne de bireysel özgürlüğün toplumun dışında ve üstünde mümkün olamayacağını ileri sürerler (Arthur, 1999: 14). Komünteryanlar, bireycilik ve insan hakları konusundaki liberal duruşa karşı çıkarlar. Onlara göre, ortak amaçlara ve hedeflere başvurmaksızın siyasal düzenlemeleri haklılaştıramayacağımız gibi, vatandaşlar olarak veya ortak toplumsal hayata katılanlar olarak rollerimizi dikkate almaksızın kişiliğimizi de tasavvur edemeyiz (Thigpen ve Downing, 1987).

Liberal bireycilik ve bireysel haklar anlayışına karşı çıkışları bakımından ortak yanlara sahip olsalar da, komünteryan olarak nitelendiren tüm düşünürlerin aynı çizgide oldukları söylenemez. Komünteryanlar, farklı kimseler tarafından değişik açılardan çeşitli şekillerde sınıflandırılıp gruplandırılabilirler. Örneğin sosyalist, liberal ve muhafazakar komünteryanlar ayrımı gibi. Jeffrey Friedman, dört tip komünteryanizmden bahseder ve bunları; Charles Taylor tarafından temsil edilen cumhuriyetçi komünteryanizm, Michael Scndel'in temsilcisi olduğu Amerikan komünteryanizmi, Michael Walzer'in de aralarında bulunduğu sosyalist komünteryanizm ve Alasdair MacIntyre'in de içinde yer aldığı modern komünteryanizm olarak sıralar (McCann, 2002: 27).

Komünteryanizmin esas olarak liberal bireyciliğin belli başlı öğelerine yönelik eleştiriden kaynaklandığını belirten Arthur (1999), bu akımın MacIntyre, Taylor, Walzer ve John Gray gibi birbirinden farklı eğilimlere ve görüşlere sahip düşünürleri bünyesinde barındıran felsefi bir duruş olduğunu ifade eder. McCann (2002) ise, modern komünteryan hareketin, büyük ölçüde John Rawls'ın "A theory of Justice (1971)" adlı eserinde sergilediği eşitlikçi liberalizme, Robert Nozick'in "Anarchy, State, and Utopia (1974)" isimli yapıtında ortaya koyduğu liberteryan liberalizme bir tepki olarak başladığını belirtir. Modern komünteryanlar, Rawls ile Nozick'i, bireyleri toplumun dışında ayrı ve farklı bir varlık olarak ele almakla ve birey temelli bir etik ve adalet anlayışı geliştirmekle suçlarlar. Söz konusu farklı nitelendirmelerden de anlaşılacağı üzere, aralarındaki farklılıklar dikkate alındığında komünteryan sıfatının, bireyden ve devletten ziyade topluma veya cemaate vurguda bulunan oldukça gevşek bir gruplanmaya göndermede bulunduğu söylenebilir.

Arthur'a göre komünteryanlar, esas olarak "community" kavramını anahtar olarak alıp sorumluluk ve ödev kavramlarına özel önem verirler. Bir kimsenin kişisel değerlerinin, onun içinde bulunduğu sosyal çevrede şekillendiğini; aile ismi, milliyet, dil, kültür ve din gibi öğelerin mensubu olunan toplumla yakından ilintili unsurlar olduğunu vurgulayarak hiçbir bireyin diğerlerinden tamamen soyut bir kimlik edinemeyeceğini ileri sürerler. Böylece, bireysel özgürlükler ve otonomi ile ödev ve sorumluluklar arasında bir denge kurmaya çalışırlar (1999: 7-8).

MacIntyre'in komünteryanizminde; sosyal sorumluluk, emotivizmin reddi ve insanın esas olarak sosyal bir varlık olduğunun kabulü söz konusudur. Esas sorun, inceleme biriminden kaynaklanmaktadır. Odak olarak birey alındığında insan, sosyal ve ahlâkî bağlarından bağımsız hale gelir ve kamu yararı, ancak bireysel tercihlerden hareketle inşa edilir. Toplum merkeze alındığı takdirde ise, hem bireyin yararı hem de toplumun yararına ilişkin ortak bir anlayış veya ortak bir bağ şekillendirilir, bireyler kendi birincil ilgilerini bu yararlar başvurarak tanımlama yoluna giderler. Böylece birey, bir sosyal başvuru çerçevesine yerleştirilerek kendi tercihlerini toplum açısından değerlendirebilen bir konuma gelmiş olur (McCann, 2002: 7). MacIntyre göre, Antik ve Orta çağda hiçbir dilde "hak"(a right) terimi yoktur. İnsan hakları gibi soyut bir şeye inanç, büyücülere ve hayaletlere inanmak gibi bir şeydir. Böyle bir terim, sadece modern bireyci toplumlarda vardır. Ahlâki ilkeler, özgül sosyal koşullardan doğup gelişirler ve yalnızca o koşullar bağlamında kavranabilirler. İnsan hakları kavramı, ahlâki bakımdan otonom birey kavramını icat etmenin bir parçası olarak hizmet etmek üzere yaratılmıştır (Thigpen ve Downing, 1987: 610-17).

Sandel, toplumsal yaşamda şahıslar için emin ya da güvenli bir sığınmağın liberal devletten ziyade komünteryan siyasal topluluklar tarafından sağlandığını düşünür. Sandel, haklar temelli liberalizmi “ben”e ilişkin yorumu dolayısıyla eleştirerek, bireyi toplumdaki soyutlayan ve benliğin doğasını yanlış kavramlaştıran yaklaşımına karşı çıkar. Ancak, benliğin tümüyle toplum tarafından oluşturulduğunu da ileri sürmez. Benlik, tekrar eden gözden geçirmeler ve kendi üzerine düşünmeler bağlamında her zaman büyümeye, dönüşmeye meyillidir. Walzer de bireycilik ve bireysel haklar düşüncesini eleştirir ve bunun bir “bad sociology” olduğunu söyler. Bu kavramların, sosyal bütünleşmenin zengin ve gerçekçi bir kavrayışını sunmadığını, bireylerin sosyal hayatta gerçekten ne yaşadıklarına ilişkin bir duygu ve anlayış ortaya koymadığını ileri sürer (Thigpen / Downing, 1987: 610-11).

Komünteryanlardan Sandel, Taylor ve MacIntyre’a göre kendi başına varolan bir birey, bir şahıs veya ben olamaz. Çünkü insanî bir varlık olmak, diğerleri tarafından yaratılmayı, diğerleri arasında olmayı gerektirir. Başkaları olmaksızın herhangi bir varlık, bir yabanî hayvandan öte bir şey olamaz. Bu, toplum olmaksızın şahıslar haline gelemeyeceğimiz, temel doğamızı kaybedebileceğimiz anlamına gelir. Komünteryanlar, bizim kendi kendimizin esaslı yaratıcı ajanları olmadığını, bu nedenle de kendi seçimlerini bizzat kendisi yapan kimseler olamayacağını düşünürler. Bu düşünceden hareketle liberal bireyciliğin, şahısların içinde doğup büyüdükleri topluma olan bağlılıklarını görmezlikten gelerek yanlış bir tasavvura sahip olduğunu ileri sürerler. Potansiyel olarak rasyonel birey kavramından hareket eden liberallerin, söz konusu bireyin karşısında bulunan kimseler ile özgür iradeye dayalı sözleşme ilişkilerine girdiği ön kabulünden yola çıkarak atomist bir model kurduklarını ileri sürerler. Bu model çerçevesinde toplum, kendi bireysel hedefleri peşinde koşan, birbirinden bağımsız kimselerin içinde yarıştığı ve işbirliğine girdikleri bir ortam olarak kavramlaştırılır (Cohen, 2000: 285-88).

Komünteryanların toplumsal bütüne veya sosyal ortama yapmış oldukları vurguya bakılarak, onların toplum tarafından verilen rolleri olduğu gibi kabul ettikleri, bunlara hiç bir şekilde eleştirel yaklaşmadıkları düşünülmemelidir. Aynı şekilde komünteryanların, mahremiyetin veya özel hayat alanının değeri konusunda bir duyarlılığa sahip olmadıkları zannedilmemelidir. Liberaller, bireylerin amaçlarını ya da hedeflerini seçmekte veya reddetmekte tamamen özgür olduğuna inanırlar. Komünteryanlar ise, bireyleri amaçlarından soyutlamazlar, ancak bu amaçların bireyler tarafından tamamen özgür bir şekilde belirlendiğini de kabul etmezler. Bunların, kısmen de olsa, toplum tarafından bize verilen roller tarafından yaratıldığını iddia ederler. Liberaller, aile içi meseleleri, meşguliyetleri ve ilişkileri bir sevgi veya arkadaşlık bağı olarak görüp aile meselelerini içsel ya da özel meseleler olarak

değerlendirirken; komünteryanlar, bir ailenin iç meseleleri olarak nitelendirilen şeylerin tümüyle “özel” olarak görülemeyeceğini, sevgi ve arkadaşlık ilişkilerinin kısmen karmaşık sosyal roller tarafından belirlendiğini, belli bir ilişki çerçevesinde yapılan seçimlerin tümüyle özgürce kararlaştırılmayacağını ileri sürerler (Manning, 1997: 820-21).

Yeri gelmişken ifade etmek gerekir ki, liberal görüşlere karşı çıkma konusundaki benzerliklerinden hareketle komünteryanizm ile kolektivizm arasında özdeşlik kurmaktan kaçınılmalıdır. Liberal düşünce, özgürlük, otonomi ve mahremiyet hakkı gibi büyük önem verdiği değerleri, “kişilik değerlerinin dokunulmazlığı” ya da “dokunulamaz kişilik” ilkesinin bir gereği sayar ve bu bağlamda bireyin, içsel ya da özsel bir değere sahip olduğunu savunur. Bu açıdan liberalizme tamamen zıt kutupta yer alan akım, komünteryanizm değil kolektivizmdir. Kolektivizme göre toplumsal bütün, özsel ya da içsel bir değere sahip olup birey sadece araçsal bir değere sahiptir. Dolayısıyla birey toplumsal bütüne feda edilebilir. Oysa bu görüş, komünteryanlar açısından kabul edilebilir bir görüş değildir. Komünteryanlar, mahremiyeti bir değer olarak kabul ettikleri gibi, hem bireyin hem de toplumun içsel ya da özsel bir değere sahip olduğunu düşünürler, birey ile toplum arasındaki çatışmaları uzlaştırmanın bir yolunu bulmaya çalışırlar (Manning, 1997: 819).

Etzioni’ye göre, aslında evrensel birey haklarını tanıma ile özgül sorumlulukları kabul etme arasında kaçınılmaz bir zıtlık yoktur. Zaman zaman çatışmalar da, çoğu zaman bunlar arasında denge sağlama ihtiyacı duyulur. Bu pozisyon, zaman zaman “responsive komünteryanizm” ya da “yeni komünteryanizm” olarak adlandırılmaktadır. Yeni komünteryanlar, sosyal sorumluluk ile bireysel haklar arasında uygun bir dengenin bulunması gerektiğini ileri sürerler. Ancak bunların hareket noktası, bireyler değil ilişkilidir. Şahıslar, diğer kişilerle kurdukları ilişkiler dahilinde görünür hale gelirler. Bu ilişkiler bağlamının dışında veya bu ilişkileri önceleyen hiçbir soyut birey yoktur (1999b: 152-53).

Etzioni (1995)’ye göre, “responsive communitarians” terimi şu hususları içerir: a) Bireyler, aynı toplumun üyeleri olup ontolojik bakımdan bir sosyal varlığın bünyesinde birlikte gömülüdürler. b) Bir toplumun mensuplarının, özgürlük dahil değer verdiği her şey bir sosyal evreni sürdürmeye bağlıdır. Ortak değerlere bağlılık, bir ahlâki duruşu ifade eder. c) Bireylerin enerjilerinin, kimliklerinin ve bağlarının sosyal yapı içinde tümüyle absorbe edilmesi ya da emilmesi mümkün değildir. Bireysel özgürlükleri sağlama, bir yandan sosyal düzeni sürdürmenin maliyetini sınırlandırırken; diğer yandan toplumun üyelerinin kendi kişisel ve özgün yanlarını sergilemelerine olanak verir.

Responsive komünteryanlar, yukarıda sunulan pozisyonlarıyla liberteryanlardan ayrıldıkları gibi, bireysel hakları dikkate almaksızın toplumsal bütünü önemi vurgulayan ve görüşlerini bu çerçevede inşa eden diğer komünteryanlardan da ayrılırlar. Başka bir deyişle responsive komünteryanlar, bireyler ile mensubu oldukları toplum arasında yapılan ayrımı ve yaratılan dikotomiyi aşarak aralarında uygun bir denge bulunmasının gerekliliğini dile getirirler. Ancak bu sayede toplumun fonksiyonlarını iyi bir şekilde yerine getirebileceğini düşünürler.

Komünteryan düşünürlerden Walzer, liberal pozisyonları komünteryan olanlarla değiştirmek yerine, bunları uzlaştırmaya ve bir arada değerlendirmeye çalışır. Benzer bir yaklaşıma sahip olan Etzioni'nin altın kuralı şudur: "Toplumun sizin otonominize saygılı olmasını ve buna dikkat etmesini istediğiniz ölçüde, siz de toplumun ahlâki düzenine karşı saygılı ve dikkatli olmalısınız." Komünteryanizmin dar sınırlarını aşmaya çalışan Etzioni, özellikle 1960 ile 1990 arasında yükselişe geçen bireycilik, bencillik ve maddeciliğe karşı komünteryan paradigmanın bir yanıt olarak ortaya çıktığını iddia eder ve bunun, köken olarak Batı toplumlarının tarihsel ve kültürel şartlarında yükselen bir paradigma olduğunu düşünür. Komünteryan paradigmanın, bu özgül konumundan dolayı büyük ölçüde sosyal düzen idealine öncelik veren bir yaklaşım olarak değerlendirildiğini ve yanlış anlaşıldığını belirtir. Sosyal düzen ile bireysel otonomiyi harmanlamaya çalışan Etzioni'ye göre, sosyal düzen olmaksızın anarşi söz konusu olur, bireysel otonomi olmaksızın da toplum otoriteryan bir yapıya dönüşür (Schilcher, 1999: 435). "Bireysel otonomi" ile "sosyal düzen," Etzioni'nin zıt ikizleri veya kardeşleridir. Birbirleriyle yakından bağlantılı olan bu durum, hiç bir zaman sıfır toplamı bir bağ değildir. Bu, daha gelişkin ve bütünleşik bir sosyal düzen içinde daha az otonomiye veya bunun tersine yol açabilecek bir ilişkidir.

Etzioni, sınırsız mahremiyet mitini eleştirir, toplumsal menfaat ya da kamu yararı kavramlarını kullanmaktan veya bunları anmaktan kaçınılmasından büyük rahatsızlık duyar. Mahremiyetin bireysel ve toplumsal yaşam bakımından önemini kabul etmekle beraber, toplum menfaatinin de üzerinde düşünölmeye değer bir husus olduğunda ısrar eder. "The Limits of Privacy" adlı eserinde, korunması gereken başkaca değerler aleyhine mahremiyet hakkına makul sayılamayacak ölçüde büyük önem veren Amerikan toplumundaki bu dengesizliğin düzeltilmesi gerektiğini ifade eder.

Etzioni, Mahremiyet konusundaki kendi kavramlaştırmasını, "çağdaş mahremiyet kavramı" (contemporary conception of privacy) olarak adlandırır ve bu çerçevede kamu yararı ile mahremiyet hakkını dengelemede bir başvuru standardı oluşturmak üzere dört kriter ileri sürer (2000; 13-15):

a) Özgür bir toplum, kamu yararını, kamu sağlığını ve güvenliğini ciddi şekilde tehdit eden iyi belgelenmiş makro düzeydeki bir tehlikeye yüz yüze gelindiğinde mahremiyeti sınırlandırmalıdır. Ancak, sadece farazi bir tehlikeye atfen bunu yapmamalıdır.

b) Kamu yararının bulunduğuna karar verildikten sonra, söz konusu amaca mahremiyeti sınırlandırmaksızın varılıp varılamayacağı tartışılmalıdır. Örneğin sağlık kuruluşlarındaki tıbbi kayıtlara ihtiyaç duyulması halinde, isim, adres ve sosyal güvenlik numarası gibi kişiyi tanımlayan bilgiler verilmeksizin mevcut veriler araştırmacılara sunulabilir.

c) Mahremiyete yönelik sınırlamalar, mümkün olduğunca minimum düzeyde kalmalıdır. Örneğin uyuşturucu testleri ve benzeri uygulamalar, sadece başkalarının yaşamından sorumlu olanlara (okul servis sürücüleri ve pilotlar gibi) uygulanmalıdır.

d) Mahremiyeti zorunlu olarak sınırlandıran önlemlerin istenmeyen yan etkilerini önlemeye yönelik tedbirler alınması, bu etkileri görmezlikten gelmeye tercih edilmelidir. Bu tür tedbirler, hem insanları gereksiz müdahalelerden korumak için hem de ihtiyaç duyulan politikalara kamu desteğini sürdürmek bakımından gereklidir. Böyle bir yaklaşımla örneğin, bir yandan tıbbî kayıtların güvenliği sağlanırken, diğer taraftan AIDS hastalığını teşhis etmek için uygulanan HIV testleri, kamu sağlığının gerektirdiği ölçüler içinde yapılabilir.

Komünteryanlar, Aydınlanma düşüncesinin biçimselci, tarih dışı ve bireyselci mirasının bir yaşam biçimi olarak cemaatin yok olmasında etkili olduğunu düşünürler. Aydınlanma mirasının hayal gücünü daralttığını ve ahlâki sözcük dağarcığımızı fakirleştirdiğini ileri sürerler. Ayrıca “haklar-yetki-dağıtımçı adalet” üçlemesini aşacak çözüm önerileri geliştirmekte dahi yetersiz kaldığımızı belirtirler. Komünteryanlar, çağdaş toplumlarda ahlâki ve politik cemaatlerin çökmesinden şikayet ederek kapitalizm ve teknoloji karşısında eleştirel bir tavır alırlar. Günümüzde kamunun canlılığının ve katılımcı politikanın kaybedilmiş olduğunu ileri sürerek tarih dışı atomistik benlik ve toplum anlayışlarını reddederler (Benhabib, 1999).

Manning'e göre, bireyi ve bireysel özgürlükleri vurgulayan liberalizm, halen başat siyaset felsefesi olmasına rağmen, mahremiyet ihlallerinin ahlak dışılığına ilişkin ahlâki sezgilerimizi açıklayamamaktadır. Bu çerçevede liberalizm ile komünteryanizm, mahremiyet ihlallerinin ahlâki statülerine ilişkin olarak birbirleriyle çatışan analizlere sahiptir (1997: 817). Komünteryanlar, ahlâki normların her zaman belli bir toplumun normları olduğunu ve ahlâki öğrenmenin bu normlara nüfuz etmekle başladığını; belli bir topluma ya da gruba ait olma duygusunun normları kazanma ve ahlâki davranışı motive etme bakımından merkezi bir rol oynadığını iddia ederler.

Liberaller ise, daha çok evrensel ve tarafsız adaletle ilgilidirler. Bireyleri, paylaşılmış gelenek, kültür ve kimlikten ziyade bir sosyal sözleşmeyle biri diğerine bağlı hale getirilmiş sosyal atomlar olarak görürler. Liberaller, bizi başkalarıyla olan derin bağlarımızdan olduğu kadar, kendi yaşantılarımıza başvurmaktan ve anlam kaynaklarımızdan da uzaklaştırırlar. Liberalizm, bireysel otonomiye, bağlılığa ve toleransa tercih eder. Bundan dolayıdır ki, köksüzlük, anomi ve yabancılaşma gibi sonuçlar yaratır. Liberallerin buna cevabı ise şudur; ahlâki normlar, yalnızca bizim toplumumuzdan kaynaklanmaz. Yaşamımıza yön veren bu normlara bağlılığımızdan dolayı başka toplulukların üyeleriyle makul bir diyalog içine giremeyiz. Oysa, dinsel ve kültürel bakımdan farklı toplumlarda geçerli olacak evrensel ve tarafsız adalet prensipleri sayesinde barışçıl bir şekilde bir arada olmayı umut edebiliriz. (Strike, 2000).

Liberal devlet ve toplum felsefesini eleştiren komüteryanlara göre liberalizm, bireyi, onu şekillendiren ve yetişmesine imkan sağlayan toplumsal etkenlerden soyutlayarak bağımsız bir şekilde ele almakta, iktisadî pazar güçlerince yön verilen bireyci ve tüketimci yaşam tarzını önemsemektedir. Oysa, insanın hayatta kalabilmesi, ihtiyaçlarının tatmin edilebilmesi ve benliğinin gelişebilmesi, ancak insan toplulukları içinde mümkün olabilir (Benhabib, 1999: 12-22). Komüteryan yaklaşımın önde gelen temsilcilerinden Taylor, modernleşme sürecinin yaratmakta olduğu sıkıntılara dikkati çekerek bu sıkıntılara yol açan en temel faktörlerden birisinin bireycilik olduğunu düşünür. Taylor'a göre, bugün bireycilik, hem temel bir toplumsal değer hem de modern uygarlığın en büyük bir kazanımı olarak görülmekte; bireylerin kendi yaşam tarzlarını belirleme hakkına ve olanağına kavuştuğu belirtilmekte ve bundan hareketle insanları sınırlandıran ya da kısıtlayan modern öncesi yapıların zayıfladığından söz edilmektedir. Ancak, uzun zamandır böyle bir durumun gerçekten iyi bir şey olup olmadığı da sorgulanmakta ve tartışılmaktadır. Tocqueville, Kierkegaard ve Nietzsche gibi düşünürler, insanların amaçsız hale geldiklerinden, küçük ve sıradan zevkler peşinde koştuklarından, yaşamdan herhangi bir beklentilerinin kalmadığından söz ederek, bu ölçüde bireysel yaşantıları üzerinde yoğunlaşan insanların, geniş görüş açılarını yitirmiş olduklarına dikkati çekmişlerdir (Taylor, 1995: 10-15).

Komüteryanlara göre, mahremiyetin mutlak bir hak olduğu iddia edilemez. Böyle bir hak, hiçbir kimseye başkalarının haklarıyla ve kamu yararıyla oynamak yetkisini vermez. Çünkü toplumsal yaşama katılmak, bireysellik kadar eş güçte bir istektir. Bir topluma mensup olan kimseler, sadece hakların taşıyıcısı konumundaki bireyler değildirler, aynı zamanda o toplumun üyeleri olarak da birbirlerine karşı sorumludurlar. İşte bu nedenlerle kişilere tanınan haklar, sosyal kaygıları ve sorumlulukları hiçe sayacak şekilde

kullanılamaz. Bunlar arasında bir denge kurulmalıdır (Etzioni, 1999b: 38-42). Esasında liberaller ile komünteryanlar arasında süregelen tartışmaların merkezinde bireye yönelik farklı bakış açısı veya farklı kişi fikri vardır. Liberallere göre, kişiyi oluşturan veya onu var eden, özerk bir varlık olması ve akla sahip bulunmasıdır. Kişilerin amaçları, hedefleri, tasarıları ve bağlılıkları, kişiliğin kurucu bileşenleri değildir. Komünteryanlar ise, bireyi amaç ve bağlılıklarından soyutlayan bu liberal kişi fikrini kabul etmezler ve kişinin hedef, amaç ve bağlılıklarını, kişiliğin kurucu unsurları olarak görürler (Tok, 2003: 93). Liberal akıma göre birey, bizzat karar verici, yorumlayıcı, rasyonel bir şekilde amaçları peşinde koşan, sosyal kimliğinden bağımsız, takip edilmesi gereken hedefleri kendisi tanımlayan ve kendi inanç sistemini sorgulayabilen bir varlıktır.

Holmes'e göre komünteryanlar, "insan sosyal bir hayvandır" öncülünden hareketle; samimi, sıcak ve dayanışmacı bir sosyal düzenin ahlâki bakımdan zorunlu olduğu sonucuna varıyorlar. Ancak böyle bir toplum düzeninin, aynı zamanda içinde büyüüp yetişmek bakımından tehlikeli bir yer olabileceği hususunu gözden kaçırıyorlar. Örneğin insanlar, en kötü budalalık ve fanatikliklerini toplumsal etkileşim yoluyla kazanırlar. Hoşgörüsüzlüğü ve ırkçılığa yönelik potansiyel, hiçbir zaman sosyallik dışı izolasyon ortamında gelişemez. Klasik liberalizm, cemaat hakkında kuşkucudur ve cemaati insan özgürlüğünü sınırlandıran ve değişmeye direnen bir yapı olarak değerlendirir. Komünteryan düşüncüyü de gizli ya da saklı otoriteryanizmle, yeniliğe ve yaratıcılığa düşman olmakla, dışlayıcı eğilimlere sahip bulunmakla suçlar (Brint, 2001: 16-20). Komünteryanlara yönelik eleştirilerden birisi de, "özgürlüğün önceliği" konusunda açık olmayışları hususundadır. Küçük, homojen, farklılaşmamış toplumsal birimlerin savunucuları oldukları ve bu bağlamda hoşgörüsüzlüğe, dışlayıcılığa ve ayrımcılığa meyilli oldukları ileri sürülmektedir. Benhabib'e göre, cemaatçi düşüncüyü "özgürlüğün önceliği"ni çiğneme suçlaması karşısında zayıflatan unsur, onların "bütünleşmeci" ve "katılımcı" çizgi arasında gidip gelmeleridir (1999: 112-13).

King, liberteryan bir bakış açısından hareketle komünteryanizmi iki temel noktadan eleştirir. Birinci olarak komünteryanların, toplumu bütünleşmiş bir yapı olarak kavramalarının kabul edilemeyeceğini, böyle bir toplum içinde istenilen sonuçlara ulaşmak için vatandaşların birbirleri karşısındaki haklarını ve ihtiyaçlarını dengeleme görevini devlete yüklemelerinin ahlâki bakımdan meşrulaştırılamayacağını ileri sürer. Herhangi bir birey ya da grubun yararlarının, diğerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çiğnenmesinin ya da görmezden gelinmesinin ahlâki açıdan haklılaştırılamayacağını belirtir. İkinci olarak, komünteryan yaklaşımın genel olarak kolektivist nitelikteki fikirlerine karşı çıkar. Bu tür fikirlerin, nihai noktalarda başarısız olduğunu, toplumsal

sonuçların bireysel yararlarından tamamen soyutlanamayacağını savunur. Buna karşılık King, sosyal evrimin bireysel amaçların peşinde koşmakla gerçekleştiğini, bu bireysel amaçların tümüyle bir sosyal bütüne tâbi kılınamayacağını, sosyal bütünlerin kendilerini oluşturan parçalardan bağımsız bir varlığı bulunmadığını söyler (1998: 13-4).

Sonuç

Bireysel özgürlüklere ve mahremiyete felsefi yaklaşımları incelemek ve tartışmak, hiç kuşkusuz genel olarak insan haklarını felsefi açıdan tartışmaktan bağımsız olamaz. İnsan haklarına ilişkin tartışmaların genellikle insanın ahlâki doğası çerçevesinde odaklandığı bilinmektedir. Bu bağlamda, insanın sırf insan olmasından dolayı bu haklara sahip olması gerektiği bir ahlâki ön kabul olarak alınarak insan haklarının insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürmek, insana özgü değerli bir hayat yaşamak için gerekli olduğu savunulmaktadır. Ancak bu hakların kapsamı ve sınırlarının ne olması gerektiği, birey ile toplum ve devlet dengesinin nasıl kurulabileceği, bireysel yarar ile toplumsal yarar ya da kamu yararını bağdaştırmanın gerekli olup olmadığı veya ikisi arasında bir tercih yapılacaksa bu seçimin hangi yönde olması hususunda ciddi görüş ayrılıkları ve yaklaşım farklılıkları söz konusu olabilmektedir.

Liberal ve liberteryan akımlar, aralarında bazı farklılıklar bulunmakla birlikte, genel olarak zaman ve mekan bağlamından koparılmış bir “soyut birey” anlayışından hareketle “birey” ve “bireysel özgürlük” kavramlarını, yaklaşımlarının merkezine yerleştirirken; komünteryanlar, “kamu yararı”, “toplumsal duyarlılık” ve “sosyal sorumluluk” gibi hususlar üzerinde yoğunlaşarak kuramsal çerçevelerini inşa etmeye çalışmaktadırlar.

Liberal görüşlerin insan hakları ve özgürlükleri alanında insanı odak alan bir anlayışın gelişip serpilmesinde, bireyin devletin müdahale edemeyeceği özerk ve özgür bir alana sahip olduğunun kabul edilip kökleşmesinde, hukuk devletinin giderek yükselen bir değer ya da ilke haline gelmesindeki çok önemli ve vazgeçilemez katkıları unutulamaz. Ancak, daha ziyade felsefi düzeyde kalarak ve bu bağlamda “soyut birey” kavramından hareketle oluşturulan bir “mahremiyet” ve “özgürlük” kavramsallaştırmasının, mahremiyet hakkının ve bireysel özgürlüklerin bir “yaşanan gerçeklik” haline gelmesinde ciddi sınırlılıkları olduğu kabul edilmelidir. Ayrıca, bireysel hak ve özgürlüklere yönelik devlet müdahalesi üzerinde yoğunlaşan liberal ve liberteryan akımların, günümüzde devlet dışında hiyerarşik bürokratik niteliği giderek artan ve bu çerçevede bireysel hak ve özgürlükler alanına müdahale kapasiteleri gelişmiş bulunan siyasi partiler, sendikalar, meslek kuruluşları ve büyük şirketler gibi yapılarla cemaatler, tarikatlar ve sivil toplum gibi kuruluşlardan

kaynaklanabilecek tehlikeleri göz ardı ettiği ifade edilebilir. Yine bu yaklaşımların “soyut birey” kavramından hareketle toplum içinde yatay ve dikey farklılıkları ve eşitsizlikleri ihmal ederek ya da görmezden gelerek, insan hak ve özgürlüklerini kavramlaştırdıkları belirtilmelidir.

Liberal ve liberteryan yaklaşımların aksine, bireyi tarihsel ve toplumsal bağlamına yerleştirmeye çalışarak daha çok “kamu yararı” ve “kamusal sorumluluk” gibi değerleri vurgulayan komünteryan yaklaşımların, yüzyılların birikimi olarak şekillenen, anayasalarda ve diğer hukuki düzenlemelerde yer alarak, başta devlet olmak üzere iktidar sahipleri karşısında bireylere çok önemli kazanımlar sağlayan temel hak ve özgürlükleri arka plana atma tehlikesini bünyelerinde barındırdıkları söylenebilir. Bireysel hak ve özgürlüklerden ziyade toplumsal duyarlılık ve sorumluluk gibi değerleri vurgulayan komünteryan görüşlerin, kişilerin özerk ve özgür olmaları gereken özel hayat alanlarına sınırlamalar getirebilecek otoriteryan eğilimlere zemin oluşturma veya bu tür eğilimleri meşrulaştırmaya katkıda bulunabileceği ileri sürülebilir. Yine sosyo-kültürel bağlama yapılan vurgunun da izafi bir insan hakları anlayışına destek vererek, insan haklarını ve özgürlüklerini ihlal eden düzenlemeleri ve uygulamaları meşrulaştırıcı veya daha kabul edilir kılan bir etkiye sahip olabileceği de düşünülebilir.

Sonuç olarak denebilir ki, halen bireysel özgürlükler ve mahremiyet hakkı çerçevesinde yapılan tartışmalar, genellikle birey-devlet, birey-toplum, bireysel çıkar-kamu yararı, bireysellik-kamusallık dikotomileri bağlamında sürdürülmektedir. Bundan böyle, bu konuda yapılacak inceleme ve tartışmalarda yukarıda sıralanan kavram çiftlerinin de sorgulanması gerektiği, birey-devlet dikotomisini aşarak gerek birey gerekse devlet ve toplum içinde ve karşısında devasa güce kavuşmuş, ulusal ve uluslar ötesi düzeyde etkinlik gösterir hale gelmiş şirketlerin, sivil toplum örgütlerinin, meslek kuruluşlarının, siyasal partilerin, sendikaların ve benzeri örgütlü güçlerin de dikkate alınmasının, tartışmaların çok boyutlu ve çok değişkenli hale gelmesi bakımından önemli olacağı ifade edilebilir. Ayrıca, her zaman her yerde geçerli olabilecek, bireysel özgürlükler ve mahremiyet hakkı da dahil olmak üzere, evrensel bir insan hakları katalogundan söz edilip edilemeyeceği, insan hakları konusunda evrenselci bir tutum ile kültüre göreceli bir eğilime sahip olmanın sonuçlarının neler olabileceği, giderek küreselleştiği iddia edilen bir dünyada bireysel hak ve özgürlükleri, ulus-devlet çerçevesinde birey-kamu dikotomisi bağlamında tartışmanın anlamlı olup olmadığı, uluslar ötesi bir kamunun varlığından söz edilip edilemeyeceği gibi hususların da yoğun bir şekilde tartışılması gerekmektedir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan liberal, liberteryan ve komünteryan yaklaşımların kendi içlerinde tutarlı, diğer görüşlere tamamen kapalı homojen

birer bütünlük gösterdikleri de söylenemez. Liberal kömünteryanlar ve kömünteryan liberaller şeklindeki nitelendirmelerden de anlaşılacağı üzere, aslında farklı şekillerde kategorize edilen yaklaşımlar veya akımlar arasında birçok ortak noktanın bulunduğu görülebilir. Zaten birbirleriyle şu veya bu ölçüde etkileşim içinde bulunan görüş ve düşüncelerin birbirlerinden hiçbir şekilde etkilenmeyecekleri de düşünülemez. Mahremiyet hakkının ve bireysel özgürlüklerin liberteryan-kömünteryan ya da liberal-cemaatçi dikotomisini aşabilen felsefi bir çerçevede tartışılması, konunun çok boyutlu bir şekilde anlaşılmasına, sosyolojik ve hukuki açılardan ele alınıp incelenmesine ve bu bağlamda bazı düzenlemeler yapılabilmesine çok önemli bir zemin oluşturacaktır.

Kaynakça

- ARTHUR, James (1999), *School and Community: The Communitarian Agenda in Education* (London: Falmer Press).
- BENHABİB, Şeyla (1999), *Modernizm, Evrensellik ve Birey* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev.: Mehmet Küçük).
- BIRD, Colin(1999), *Myth of Liberal Individualism* (USA: Cambridge University Press).
- BRINT, Steven (2001), "Gemeinschaft Revisited: A Critique and Reconstruction of the Community Concept," *Sociological Theory*, 19/1: 1-22.
- COHEN, Andrew J. (2000), "Does Communitarianism Require Individual Independence?," *The Journal of Ethics*, 4: 283-3005.
- ETZIONI, Amitai (1995), "The Attack on Community: The Grewed Debate," *Society*, 32/5: 12-18.
- ETZIONI, Amitai (1999a), *The Limits of Privacy* (USA: Basic Boks).
- ETZIONI, Amitai (1999b), Communitarian Elements in Select Works Martin Buber," *The Journal of Value Inquiry*, 339: 151-169.
- ETZIONI, Amitai (2000), "The Right to Privacy vs. the Common Good," *USA Today Magazine*, 129/2664: 24-26.
- GAVISON, Ruth (1980), "Privacy and the Limits of Law," *The Yale Law Journal*, 89/3: 421-471.
- GEUSS, Raymond (2007), *Kamusal Şeyler, Özel Şeyler* (İstanbul: YKY) (Çev.: Gülayşe Koçak).
- GIFFORD, Robert (1997), *Environmental Psychology* (Boston: Allyn and Bucon).
- GÜNGÖRMEZ, Betül (2003), "Muhafazakarlığın Sosyolog Havarisi," *Doğu Batı*, 25: 147-161.
- HAYEK, Friedrich A. (1999), *Kölelik Yolu* (Ankara: Liberte Yayınları) (Çev.: Turhan Feyzioğlu-Yıldray Arsan).
- JOHNSTON, David (1994), *Idea of Liberal Theory* (USA: Princeton University Pres).
- KING, Peter (1998), *Housing Individuals and the State* (USA: Routledge).
- LAURIE, Graeme (2002), *Law and Ethics of Genetic Privacy* (New York: Cambridge University Press).
- LUKES, Steven (1995), *Bireycilik* (Ankara: Ark Yayınları) (Çev.: İsmail Serin).
- MACHAN, Tibor (2000), *Capitalism and Individualism* (New Zealand: Cyber Editions Corporation).
- MANNING, Rita C. (1997), Liberal and Communitarian Defenses of Workplace Privacy," *Journal of Business Ethics*, 16: 817-823.
- MCCANN, C. R.(2002), "F. A. Hayek: The Liberalas Communitarian," *The Review of Austrian Economics*, 15/1: 5-34.

- MILL, John Stuart(2000), *Özgürlük Üstüne* (İstanbul: Belge Yayınları) (Çev.: Alime Ertan).
- NOZICK, Robert (2000), *Anarşi, Devlet ve Ütopya* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları) (Çev.: Alişan Oktay).
- RAND, Ayn (1999a), "İnsan(ın) Hakları," YAYLA, Atilla (ed.), *Sosyal ve Siyasal Teori* (Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları): 317-324.
- RAND, Ayn(1999b), "Kolektif Haklar," YAYLA, Atilla (ed.), *Sosyal ve Siyasal Teori* (Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları): 325-329.
- SANDEL, Michael J.(1989), "Moral Argument and Liberal Toleration: Abortion and Homosexuality," *California Law Review*, 1989: 521-528.
- SANDEL, Michael J.(1993), "Political Liberalism," *Harvard Law Review*, 1993-1994: 1765-1795.
- SCHILCHER, Bern (1999), "Etzoni's New Theory: a Synthesis of Liberal and Communitarian Views," *The Journal of Socio-Economics*, 28: 429-438.
- SENNETT, Richard (2002), *Karakter Aşınması* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev.: Barış Yıldırım).
- STRIKE, Kenneth A. (2000), " Liberalism, Communitarianism and the Space Between: in Praise of Kindness;" *Journal of Moral Education*, 29/2: 133-148.
- TAYLOR, Charles (1995), *Modernliğin Sıkıntıları* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev.: Uğur Canbilen).
- THIGPEN, Robert B. / DOWNİNG, Lyle A. (1987), "Liberalism and the Communitarian Critique," *American Journal of Political Science*, 31: 607-637.
- TOK, Nafiz (2003), *Kültür, Kimlik ve Siyaset* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları).
- WARREN, Samuel D. / BRANDEIS, Louis (1970), "The Right to Privacy," Adam C. Breckebdrige(ed.), *The Right to Privacy* (Lincoln: University of Nebraska Pres).
- YÜKSEL, Mehmet (2003), "Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi," *AÜSBF Dergisi*, 58/1: 181-213.